
13 hlavních problémů vysokých škol

13 hlavních problémů vysokých škol

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY

27.4.2009, rubrika: Názory, strana: 9, autor: Pavel Ripka

Vysoké školství patří k nejefektivnějším a nejvýkonnějším sektorům českého hospodářství. Ve světovém měřítku je jeho poměr výkonu k ceně vysoce nadprůměrný. Česká univerzita produkuje srovnatelné absolventy za zlomek ceny v porovnání s německou nebo rakouskou konkurencí. Funguje-li nějaké odvětví nadprůměrně dobře, je na pováženou hovořit o jeho zásadní reformě. Je proto dobře, že se reprezentaci vysokých škol podařilo zastavit rozjetý obrtný vlak reformy terciárního vzdělávání.

Souvislost s pádem vlády je čistě náhodná, ministr Liška by zřejmě byl nucen úspěchanou reformu pozastavit v každém případě. Tým, který reformu připravoval, totiž ministr podědil a sám měl jen málo času do procesu aktivně vstoupit. A tak mu reforma vysokých škol nepřinesla očekávané body, ale spíše naopak: konflikty s lidmi, s nimiž by si jinak patrně dobře rozuměl. Hysterické mediální výpady proti kardinálu Vlkovi a rektoru Karlovy univerzity Hamplovi byly vrcholem neobratnosti jinak mediálně zdatného ministra.

Vysokoškolští učitelé i studenti tedy řekli ne diagnóze i návrhu terapie z ministerské dílny. To ale neznamená, že by akademická obec byla spokojená se stavem vysokých škol a necítila potřebu změn včetně úprav stávajícího vysokoškolského zákona.

Zkusím zde zrekapitulovat hlavní problémy našich vysokých škol a naznačit realistická řešení.

1) Podfinancování vysokého školství:

Každá vláda, která to s vysokým školstvím myslí vážně, do něj musí investovat. Zatím jsme v prostředcích na jednoho studenta (přepočteno na kupní sílu) zhruba na jedné polovině průměru zemí OECD. První a největší chybou ministerských reformačních týmů bylo, že přijaly postulát rozpočtové neutrality reformy, tedy »nenaliti«
nových prostředků do systému. Tím celou akci odsoudily k neúspěchu. Udržitelná reforma musí nabídnout zisk všem klíčovým hráčům. Tedy v našem případě: Školám více peněz za zvýšení kvality.

Studentům zvýšení kvality za zvýšení úsilí.

Státu zvýšení kvality za zvýšení finančního příspěvku.

Kvalitním učitelům konkurenceschopný plat, ovšem jen za podmínky zvýšení konkurence a třeba kratších prázdnin.

Schopný reformátor sestaví kompaktní konstrukci takovýchto formulí a předstoupí před vládu se zdůvodněnou žádostí o balík peněz na reformu.

2) Slepá ulička vyšších odborných škol:

V současné době se tento problém týká jen asi 10 000 studentů, nicméně vyšší odborné školy (alespoň některé) si zaslouží lepší právní úpravu – avšak ve speciálním zákoně o profesních institutech (podobně jako třeba v Dánsku). Absolvované předměty by měly být ohodnoceny takzvanými kredity, při přechodu na vysokou školu by pak některé kredity mohly být uznány.

Systém finančního řízení se ovšem musí nastavit tak, aby vysoké školy pro takové započtení kreditů měly motivaci.

3) Malá diverzita vysokých škol – každá vysoká škola dnes chce být univerzitou, nejlépe výzkumnou.

To se dá vyřešit zavedením odlišných kritérií pro hodnocení kvality prakticky orientovaných lokálních vysokých škol – pak se do této kategorie budou školy samy hlásit. Stačí je platit ne podle množství vědeckých publikací, ale třeba podle uplatnění absolventů. Při současné úrovni financování ale nemá hodnocení kvality vůbec smysl, protože má-li se jedné škole přidat, muselo by se jiné ubrat, což by nyní znamenalo její likvidaci. 4) Následky zavedení bakalářských studijních programů:

V některých oborech (např. na pedagogických fakultách) se nucené zavedení bakalářských zkoušek neosvědčilo a bylo by třeba je zrušit a vrátit se k »dlouhým« pětiletým magisterským programům. Ukazuje se, že ani vysokým školám nelze dobro prokazovat násilím. Mezinárodně platný kreditový systém (ECTS) by měl být povinný pro všechny vysoké školy.

5) Malá diverzita studijních programů – souvisí s předcházejícím bodem.

Prakticky orientované bakalářské programy jen pomalu nacházejí zájemce jak ze strany studentů, tak i ze strany zaměstnavatelů. Naprostá většina bakalářů chce pokračovat v navazujících magisterských programech a mnohé vysoké školy je ochotně přijímají i za cenu dalšího snižování laťky.

Na druhé straně chybějí širší a obecněji zaměřené bakalářské programy. Řešení je jednoduché: nepožadovat v zákoně, aby každý bakalářský program připravoval studenty zároveň pro praxi i pro další studium. Vázat povolený počet magisterských studentů na kvalitní vědecké výstupy dané instituce.

6) Následky zvýšení počtu studentů: Kampaňovitě zvyšování počtu studentů vedlo k plíživému snižování nároků na studenty. Masové bakalářské programy nabízejí malou motivaci k excelenci. Studenti chodí ke zkouškám nepřipraveni a mrhají tak časem pedagogů.

Řešení: stanovit poplatek za opakovanou zkoušku, který by se odváděl do stipendijního fondu. Takové opatření má trojí výhodu: motivuje slabší plátce i excelentní příjemce prospěchových stipendií a navíc obsahuje pojistku proti zneužívání ziskuchtivými examinátory (ze zvyšování stipendijního fondu učitelé žádné výhody nemají).

7) Problémy s akreditací: Akreditační proces se změnil v byrokratické běsnění, mnohé akreditace jsou založeny na »létajících profesorech«. Akreditační komise ale hraje pozitivní roli jako hlídač kvality vysokého školství.

Je třeba především upravit nevyhovující ministerskou vyhlášku a zvýšit pravomoci Akreditační komise. Aby mohla udělovat akreditace pro kvalitní instituce i na dobu neurčitou a také pro širší skupiny oborů. Pro méně kvalitní nebo nové instituce je ale vhodné zachovat dosavadní typ přísných akreditací.

8) Nekompetence a těžkopádnost vysokoškolských senátů: Tyto volené samosprávné orgány řídí vysoké školy a díky tomuto systému se podařilo získat a udržet akademické svobody a nezávislost vysokých škol na politických a finančních zájmových skupinách.

Malá operativnost samosprávních orgánů je obecným problémem demokracie, kvůli kterému však není rozumné výhody demokratického systému přehlížet, či dokonce ho rušit. Recepty na vylepšení existují, ale to je na samostatný článek.

9) Malá mobilita akademických pracovníků, sebeoplodňování, vzájemná podpora průměrných a podprůměrných, odpor proti příchodům odjinud:

Zvyšuje se počet předmětů, předměty někdy slouží jako trafiky pro průměrné pedagogy.

Jen na důstojný plat můžeme přilákat učitele ze světa a z českých podniků a nasadit je do našich zatuchlých akademických rybníků. Pomohly by cílené granty pro hostující profesory a tlak na jejich využití.

Je ovšem třeba usnadnit udělování docentských a profesorských titulů pro pedagogy, kteří přišli ze zahraničí nebo z praxe. Naopak pro domácí pedagogy by alespoň půlroční zahraniční pobyt měl být státem požadovanou kariérou podmínkou pro získání docentury nebo profesury.

10) Malá mobilita studentů:

Způsobena tradicí, pohodlností, neuznáváním kreditů ze zahraničních výměn: situace se zhoršila po zavedení strukturovaných programů. Tady může pomoci jen politika, spočívající v mnohem větší motivaci studentů i škol. I toto opatření vyžaduje finance navíc.

11) Diskriminace starších studentů:

Zrušit věkové omezení pro studentské výhody. Vyžaduje finance navíc.

12) Menší zájem o doktorské studium:

Je třeba okamžitě valorizovat státní stipendium (nyní směšných zhruba šest tisíc korun za měsíc) alespoň na úroveň Slovenska (500 eur za měsíc).

Doktorandi jsou základem odborného vývoje univerzit. Za současných finančních podmínek nám utečou k bohatším nebo prozíravějším sousedům.

Státní stipendium by mělo zabezpečit alespoň holou existenci na koleji. Studenti si v každém případě na nadstandard musí přivydělávat. Pokud pokud to dělají prací, která souvisí s jejich studiem a odborností, je to jenom dobře.

13) Zákony a předpisy nereflktují zvláštní charakter práce vysokoškolských pedagogů: Řešení: obnovit možnost navazujících smluv na dobu určitou, stanovit jasná pravidla pro definitivu, zrušit povinnost registrace pracovní doby.

Na druhou stranu není důvod pro to, aby vysokoškolský pedagog měl paušálně nárok na osm týdnů dovolené. Průměrný vysokoškolský učitel totiž těch osm týdnů opravdu stráví na chatě, budovy českých univerzit jsou v letních měsících liduprázdné.

To nemá v rozvinutém světě obdoby. Typická západoevropská univerzita celé léto kypí výzkumem a různými kurzy.

O prázdninách je ideální čas na návštěvu spřáteleného pracoviště. Vysokoškolský učitel by měl mít nárok na tvůrčí volno, v tomto volnu by ale mělo vzniknout vědecké nebo umělecké dílo.

Vysokoškolští učitelé i studenti řekli ne diagnóze i návrhu terapie vysokých škol. To ale neznamená, že by akademická obec byla spokojená se stavem univerzit.